

Par ilgdzīvotības fenomenu Latvijā 19. gadsimta II pusē un 20. gadsimta sākumā

Rita Grāvere, Rauls Vēliņš

Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzejs, SIA "Roche Latvija"

Ievads. Cilvēces novecošanās kļūst arvien straujāka, un tikpat strauji palielinās arī ilgdzīvotāju (cilvēku, kas pārsnieguši 90 un pat 100 gadu sliekšni) skaits. Taču līdz šim nav skaidrs, nevien tas, kad ilgdzīvotāji kā noteikta iedzīvotāju kopa parādās, bet arī kādi cēloņi nodrošina ilgdzīvotības fenomenu. Šai ziņā par nenovērtējamu izziņas materiālu var kalpot 1936.–1939. gadu reģionālo antropoloģisko ekspedīciju materiāls, kurā vairākos Latvijas reģionos uzskaitīti ilgdzīvotāji un viņu ģimenes locekļi.

Darba mērķis, materiāls un metodes. Pētījuma mērķis, izmantojot 1936.–1939. gada Piebalgas, Vidzemes jūrmalas un Zemgales latviešu antropoloģisko materiālu, kas fiksē datus par 1843.–1936. gada šo reģionu iedzīvotājiem, pārliecināties par ilgdzīvotības fenomenu Latvijā, salīdzināt šo datus ar baznīcu grāmatu materiāliem un mēģināt izvērtēt tā cēloņus.

Pētījumā izmantotas vēsturiski salīdzinošā metode, statistiskās metodes, ietverot korelācijas starp visu populāciju, ilgdzīvotāju un viņu pēcteču grupu un tā paša reģiona kontrolgrupu, lai noskaidrotu morfoloģisko pazīmju, klimata, laulību loka, psiholoģisko un konstitucionālo tipu lomu šī fenomena izpētē.

Rezultāti. Kopumā 1936.–1939. gadu profesora Prīmaņa rīkotajās reģionālajās antropoloģiskajās ekspedīcijās savākts liels sociālās un fiziskās antropoloģijas materiālu klāsts, kas iedzīvotāju lielās vecuma starpības dēļ (dzimuši laikā no 1843. līdz 1936. gadam), ļauj to sadalīt vismaz trijās paaudzēs un atsevišķi izdalīt ilgdzīvotāju grupu. Ilgdzīvotāju skaits Vecpiebalgā sastādīja 1,05% no pieaugušajiem iedzīvotājiem, un tie visi bija vīrieši. Jaunpiebalgā ilgdzīvotāju skaits atbilda 0,11% vīriešu un 0,06% sievietēm, Vidzemes jūrmalā – 0,11% vīriešu un 0,09% sievietēm, Zemgalē starp ilgdzīvotājiem bija 0,36% vīriešu un 0,30% sievietēm. Caurmērā Vecpiebalgā ilgdzīvotāji sastādīja 0,44% no pieaugušajiem iedzīvotājiem: Jaunpiebalgā – 0,08%, Vidzemes jūrmalā – 0,10% un Zemgalē – 0,32%.

Izskaitļotais ilgdzīvotības koeficients Vecpiebalgā sastādīja 18,4, Jaunpiebalgā – 16,2, Vidzemes jūrmalā – 9,3 un Zemgalē – 12,65. Dati apliecina likumsakarību, ka, jo augstāka populācijas heterogenitāte, jo lielāks skaits tajā ilgdzīvotāju.

Šo likumsakarību apstiprina arī vēsturiskie materiāli (baznīcu grāmatas). Kopumā ilgdzīvotāji Latvijā pēc 1936.–1939. gada ekspedīciju materiāliem veidoja 0,19% lielu kopu no 7848 pieaugušajiem cilvēkiem, starp vīriešiem to skaits bija 0,34% un sievietēm – 0,09%. Meklējot šī fenomena ģenētiskās saknes, jāsecina, ka visās ilgdzīvotāju dzimtās ģenētiski garākais mūžs, tostarp stipri virs 90, vērojams sievietēm līnijā. Šī tendence parādās arī jaunākās vecuma grupās (71–85), kur aptaujāto indivīdu mātes un vecāsmātes dzīvoja krietni ilgāk par vīriešiem, sasniedzot arī 110 gadu vecumu. Šī fenomena patiesumu apliecina Dobeles 1893. gada draudzes baznīcu grāmatas, kur vecākā mirusī bija 120 gadus veca. Pieņemts uzskatīt, ka ilgdzīvotība ir ģenētiski determinēta, viņi ir izturīgāki pret sirds slimībām, diabētu un hipertoniju. Arī mūsu materiāli liecina, ka ilgdzīvotāju dzimtās no slimībām mirušie sastopami daudz retāk nekā populācijā kopumā.

Secinājumi. Latvijā 19. gadsimta vidū ne tikai pieaug iedzīvotāju vidējais vecums, bet arī gandrīz visos reģionos pastiprināti vērojama tāda parādība, kā ilgdzīvotība. Turklāt vīriešu ilgdzīvotāju skaits visos reģionos pārsniedza līdzīga vecuma sievietes skaitu.

Jāsecina, ka ilgdzīvotība ir ģenētiski determinēta, ko nostiprina dabīgā izlase un endogēnās laulības, konstitūcijas tips, kā arī viņu pēcteču bērnu un jauniešu lēnāki fiziskās attīstības rādītāji.